

УКРАЇНСЬКА ТОЖСАМІСТЬ ЯК ЦІННІСНА КОНСТАНТА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Бондаренко Неллі Володимирівна,
к. пед. н., ст. наук. сп., пров. наук. сп.
Інститут педагогіки НАПН України
Косянчук Сергій Володимирович,
к. пед. н., методист
Київська гімназія східних мов № 1

Вступ. За ст. 1¹⁷ Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», українська тожсамість є стійким усвідомленням людиною належності до «української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями» [12]. У ст. 6³ цього Закону визначено такі основні суспільно-державні (національні) цінності України: соборність; самобутність; воля; гідність. Науковий аналіз цінностей уможлиблює розроблення системи виховання, адекватної сучасній ціннісній ситуації з її глобальними безпековими й екзистенційними викликами для України, проєціювання прийдешнього розвитку України в європейському ціннісному просторі.

Аксіологічний концепт національно-патріотичного виховання [7] підносить українську освіту на вершину аксіологізації суспільства як цілісної спільноти, адже «школа – єдина інституція, крізь яку проходить кожен українець <...> У кожному випускникові має гармонійно поєднатися високоморальна ціннісна особистість, високопрофесійний фахівець і свідомий громадянин України» [7, с. 7].

Процес засвоєння знань і формування компетентностей ґрунтується на *принципі єдності гносеологічного (когнітивного) й аксіологічного (ціннісного)* як єдино можливого способі пізнання, освоєння й перетворення дійсності.

Нерозривна діалектична єдність гносеологічного й ціннісного виявляється у взаємодії з текстами культури як висхідним матеріалом гуманітарного пізнання.

Гносеологічний контекст спонукає аналізувати, оцінювати, встановлювати істотні зв'язки, узагальнювати, конкретизувати, моделювати.

Аксіологічна ситуація потребує співпереживання, співрадіння, оцінювання, співчуття тощо.

Процес пізнання передбачає діяльність із привласнення ціннісного смислу.

Кожен учень має усвідомити себе носієм родових і осердяч національних цінностей, ідентифікувати в пізнанні власне «Я» з «Я» свого народу і людства. Формування в учнів української національної ідентичності є наскрізною лінією аксіологічного концепту національно-патріотичного виховання.

Мета роботи. Схарактеризувати аксіологічний концепт національно-патріотичного виховання й актуалізувати розроблену на аксіологічних засадах модель національно-патріотичного виховання, що є результатом наукових розвідок і педагогічних практик у царині загальної середньої освіти.

Матеріали і методи. Дослідження вибудовано за основними принципами дидактичної теорії і методології за аналізу результатів аксіологічної педагогічної практики. Застосовано оглядово-контентний і джерелознавчий, аналітико-інтерпретаційний і зіставно-систематизаційний, моделювальний і прогностичний методи. Об'єкт – аксіологічний концепт національно-патріотичного виховання. Предмет – модель національно-патріотичного виховання на аксіологічних засадах

Результати й обговорення. Авторський концепт упроблемнює аксіологізацію вітчизняної освіти, що розглядається як умова і потреба глибинного викристалізування національних і планетарних цінностей за екзистенційних викликів українству, спричинених передусім російсько-українською війною й обстоюванням незалежності України як держави. Наразі порушення й розв'язання актуальних освітніх проблем кореспондує з відновленням національної ідентичності, історичної справедливості й

узв'язнюється з входженням України в цивілізований європейський простір.

Пропонований Концепт ґрунтується на основних положеннях законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», на концептуальних засадах реформування середньої школи «Нова українська школа».

В основі Концепту – здобутки науковців і практиків, напрацювання яких актуалізовані сучасними тенденціями і майбутнім розвитком освітньої галузі України, її інтегруванням у європейську освітню систему [1; 2; 3; 4; 5; 6; 8; 9; 11 та ін.].

Актуальність проблеми національно-патріотичного виховання концептуалізує аксіологічне виховання, скореговує методологічні засади, категорійний апарат, мету, завдання, принципи і логістику моделювання національно-патріотичного виховання учнів.

В освітньому процесі відбувається розвиток ціннісної свідомості й становлення особистості в ціннісно-смысловому полі, її сходження до вершинних цінностей на основі закону всезагального діалектичного вивищення потреб. Це відбувається через взаємодію суб'єктів освітнього процесу й культурно-освітнього середовища, у результаті чого учень усвідомлює сутність і значущість цінностей для успішного життєздійснення і засвоює їх. А це потребує створення в освітній практиці умов для привласнення особистістю базових національних, універсальних гуманістичних цінностей і передбачає представлення кожного об'єкта пізнання (ідеться насамперед про об'єкт учіння) перед дослідником у нерозривній єдності когнітивного й ціннісного складників.

Розроблена на аксіологічних засадах модель національно-патріотичного виховання вивершується тріадою **ДЕРЖАВА ↔ СУСПІЛЬСТВО ↔ ЦІННОСТІ**, що відображає міцний органічний взаємозв'язок національних цінностей, національних інтересів і національних цілей (рис. 1).

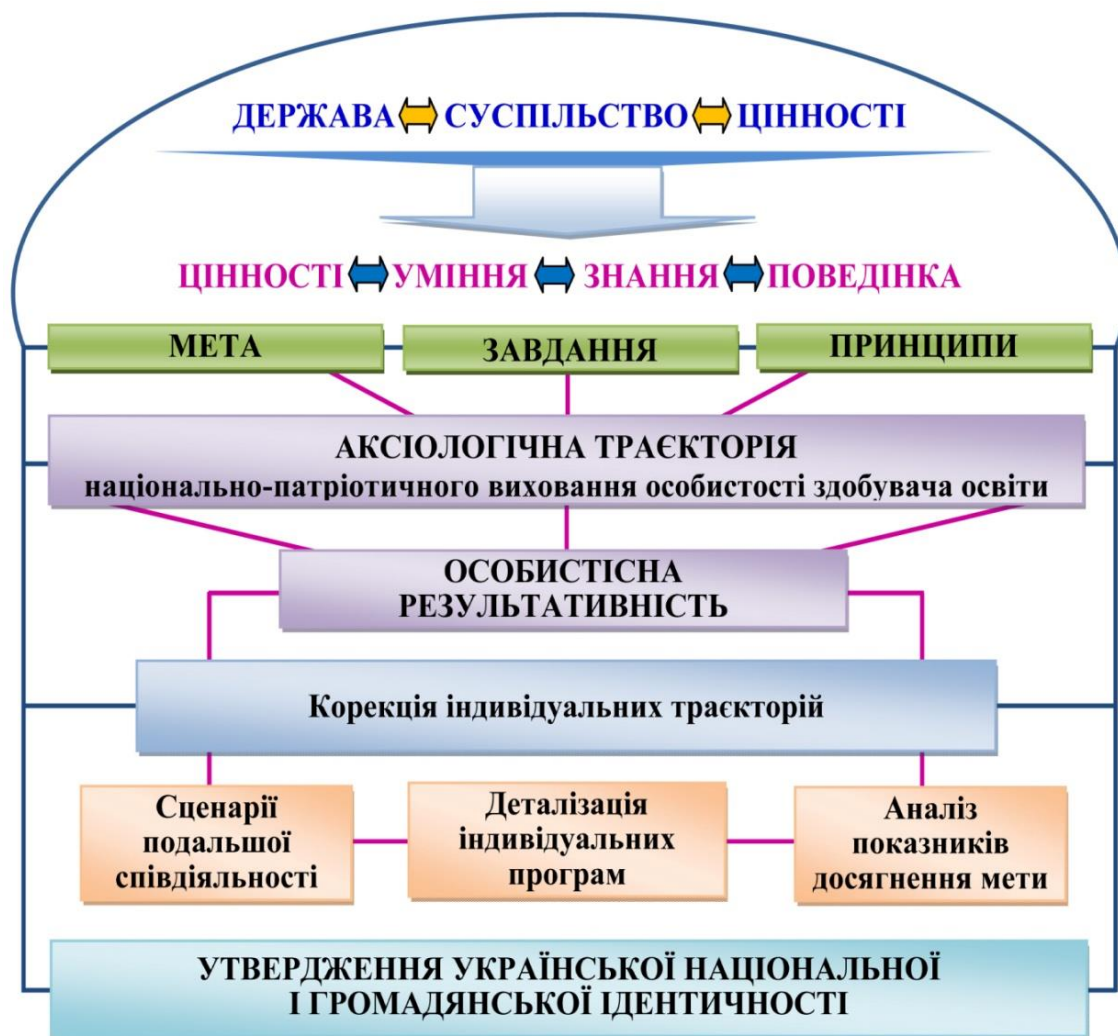

Рис. 1. Модель національно-патріотичного виховання на аксіологічних засадах [7, с. 40]

Національні цінності, національні інтереси й національні цілі употужнюють систему гарантування безпеки держави й основу її національної стратегії. «Національні цінності устabilьнюють і гармонізують інтереси громадянського суспільства й держави і забезпечують їх консолідацію як неодмінну умову нашої перемоги» [7, с. 40–41].

Ціннісне ядро консолідації українського суспільства кореспондується із формуванням в учнів національних і суголосних європейським цінностей у контексті перспективи членства України у Європейському Союзі й НАТО.

Квадріада **ЦІННОСТІ** ↔ **УМІННЯ** ↔ **ЗНАННЯ** ↔ **ПОВЕДІНКА** визначає етапність становлення й розвитку особистості не лише в стінах школи, а й упродовж

життя, адже уприродовідповіднюється й логізується з процесами формування ціннісної особистості, яка прагне опанувати знання, удосконалювати й набувати умінь, успішно реалізуючи їх у своєму життєздійсненні.

Сформованість ціннісних орієнтирів дає змогу людині діяти усвідомлено і водночас автоматично у стандартних і нетипових життєвих ситуаціях, зважаючи на всі передумови й імовірні наслідки конкретних вчинків і поведінки загалом, уникаючи потреби щоразу робити вибір, зокрема й у глобальних мережах.

Для цього достатньо оцінити місце проблеми у полі цінностей принаймні на елементарному рівні, коли світ сепарується на чорне або біле, друзів або ворогів. Критерієм і внутрішнім суддею має слугувати совість, сумління, яку Василь Сухомлинський вважав похідною усіх якостей і вчинків людини.

Вершинні цінності актуалізуватимуть усе нові знання і спонукатимуть особистість до переосмислення стереотипів, установок, поведінки, що вестиме до автокорегування діяльності впродовж життя [10, с. 421–422].

Окреслені триада й квадріяда сукупно з метою національно-патріотичного виховання на аксіологічних засадах уможливають різновекторність моделювання виховного процесу, адже формування в учнів української національної ідентичності – тожсамості – має бути наскрізнолінійним аксіологічним процесом.

Зі шляхів реалізації Концепту впливають ідеї щодо усистемнення дидактичних інструментів, за задіяння яких ефективніше формуватиметься ціннісний рангоут особистості випускника закладу загальної середньої освіти як цілісної людини з розумінням вивершеності соборності, самобутності, волі і гідності як основних національних (суспільно-державних) цінностей України.

Вихований на цих цінностях громадянин-патріот України буде ще й професіоналом з високим почуттям честі і гідності, готовим і спроможним боронити державу, розбудовувати й утверджувати гуманізм, державність і європерспективу.

Висновки. Визначення й усистемнення провідних орієнтирів у розв'язанні актуальних проблем формування особистості громадянина-патріота України є основним призначенням Концепту, який скеровується на реалізацію ціннісних пріоритетів людини, суспільства й держави через формування ціннісної моделі особистості національно самоідентифікованого випускника закладу загальної середньої освіти з патріотичною громадянською позицією, позитивним світосприйманням і ставленням до світу, здатного системно й критично мислити, спроможного професійно визначитися і творчо самореалізуватися в глобалізованому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності: наук. видання. Київ: Либідь, 2006. 272 с.
2. Бондаренко Н. Ідеї українських інтелектуалів як підложжя національно-патріотичного виховання. *Формування громадянської культури в новій українській школі: традиційні та інноваційні практики*. Суми: КЗ Сумський ОШПО, 2022. С. 1–13. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731118>.
3. Бондаренко Н. Модерна українська ідентичність як основа формування європейськості майбутньої еліти. *Обдаровані діти – скарб нації!* Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 139–149. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731816>.
4. Бондаренко Н. В. Мейнстрім освітнього прогресу в Україні – компетентність ↔ креативність. *«Science progress in European countries: new concepts and modern solutions»*. Stuttgart, Germany, 2019. Pp. 91–102. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716981>
5. Бондаренко Н. В. Ціннісна самоактуалізація учнівства як ресурс уреальнення української національної ідеї. *Проблеми цивілізаційної суб'єктності України: місія науки і освіти*. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 178–188. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732333>.
6. Бондаренко Н. В. Цінності об'єднаної Європи та їх формування в

Українській новій школі. «*Science progress in European countries: new concepts and modern solutions*» : papers of the 8th International Scientific Conference Stuttgart, Germany, 2019. Pp. 62–74. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716727>.

7. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. *Аксіологічний концепт національно патріотичного виховання*. Київ: Фенікс, 2023. 52 с. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734569>.

8. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. *Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації*. Київ: Фенікс, 2022. 64 с. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732103>.

9. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. *Пропозитивність як провідна ціннісна детермінанта шкільної освіти. Modern research in world science. SPC «Sci-conf.com.ua»*. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 702–708. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730480>.

10. Бондаренко Н., Косянчук С. *Український метавсесвіт освіти XXI століття: цінності – уміння – знання. Edukacja i społeczeństwo VII. Zbiór artykułów naukowych*. Opole: wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska. 2022. С. 412–431. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732315>.

11. Косянчук С. В. *Аксіологічний підхід до становлення моральної особистості старшокласників. Україна, українська мова – світ XXI століття у діалозі культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості та педагогічних систем*. Київ: Педагогічна думка, 2019. С. 193–200. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717961>.

12. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Закон України. *Урядовий кур'єр*. 07.01.2023. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20/print>.